

BÖLÜM 86

Tıpta İyonize Radyasyon Maruziyeti Durumlarında Aydınlatılmış Onam Formları

Özge ÖZDEMİR¹

GİRİŞ

Son 30 yılda özellikle Amerika ve Avrupa'da, tüm tedavi kararlarını hekime bırakan "paternalistik" tıp modeli yerine, tanı ve tedavi aşamalarında hekim-hasta işbirliğini öne çıkaran "otonom" model yerleşmeye başlamıştır(1). Otonom model, son yıllarda kanser tedavisinde, güncel yenilikler sayesinde yaşam sürelerinin uzaması ile bağlantılı olarak hastaya gerçeğin söylenmesi ve tedavi aşamasında hastanın kararlara aktif olarak katılması şeklinde yansımıştır.

Modern tıpta; hastanın pasif bir alıcı olmaktan ziyade, kendi hastalığının tanı ve tedavisinde aktif bir katılımcı olması gerektiği görüşü kabul görmektedir. 1950'lerde hastalara kanser tanısı hastaya söylenmezken, 1970' li yıllarda batılı hekimlerin kanser tanısını hastalarına daha rahatlıkla söylediği görülmektedir (1). Özellikle Amerika'da 1960'lı yıllarda başlayan özgürleşme hareketlerinin etkisiyle beraber hayvan ve insan hakları gibi kavramların geniş kabul görmesi sonucu hasta

haklarıyla ilgili yasal düzenlemelerin yapılmasının önü açılmıştır. 1990 lardan günümüze kadar ki süreçte ise, güncel tıbbi etik yaklaşım, hastanın tam olarak bilgilendirme ve tedavisi konusunda karar verme hakkı olduğunu vurgulamaktadır (1,2).

Ayrıca; kanser tedavisinde cerrahi, radyasyon onkolojisi ve tıbbi onkolojideki gelişmeler sayesinde, sağkalım sonuçları artmakta olup bu tedavi seçeneklerine ulaşabilirlik ve artan yaşam süreleri göz önüne alındığında hasta ile kurulacak sağlam iletişim için hastanın bilgilendirmesi ve onamını alınması önem arz etmektedir.

Kitabın bu bölümünde terapötik veya tanısal prosedürle iyonize radyasyona maruz kalacak hastalarda işlem öncesi alınması gereken onam ve bilgilendirme konularına değinilmiştir. Günümüzde malpraktis davaları düşünüldüğünde bu konu hekimlerin ödemekle yükümlü olduğu yüksek tazminatlar açısından ve hastaların kendi tedavilerine daha bilinçli katılmaları açısından önemli hale gelmiştir.

¹ Uzm. Dr. Samsun International Medica Hastanesi Radyasyon Onkolojisi Bölümü, drozgeozdemir@gmail.com

- Aydınlatılmış onam formunda hastanın aydınlanması ve onam verebilmesi için: bilgiler sade ve anlaşılır bir dil ile açıklanmalı, hastanın tedaviye gönüllü ve onam verme yeterliliğinde olması gerekmektedir.
- Hastaları koruyan kanunların ilk kez Babil hükümdarı Hammurabi (M.Ö. 1800-1790) tarafından düzenlendiği ve uygulandığı bilinmektedir.
- Hekimin hastasının aydınlatma hakkını gözetmesi ve tıbbi uygulamalar için hastanın rızasını alması hakkında düzenlenen, yazılı ve yol gösterici nitelikteki bir takım uluslararası bildireler ve sözleşmeler vardır.
- Hastaların tedavi seçeneklerini uygun bir şekilde düşünerek değerlendirmesi için aydınlatmanın müdahaleden en az 24 saat önce yapılmasının uygun olacağı belirtilmiştir .
- "Sağlık Durumu ile İlgili Bilgi Alma Hakkı"na yönelik olarak hastanın uygulanacak tıbbi işlem ve müdahale yöntemleri, hastalığın seyri ve sonuçları hakkındaki sözlü ve yazılı bilgi isteme hakkını; kendisinin buna yeterliği yoksa bir başkasını yetkilendirmeyi tanımlamaktadır.
- Bilgilendirmenin Kapsamı" üst başlığı altında aşağıdaki maddeleri kapsamalıdır;
- Hastaya Hastalığın muhtemel sebepleri ve nasıl seyredeceği,
- Tıbbi müdahalenin kim tarafından nerede, ne şekilde ve nasıl yapılacağı ile tahmini süresi,
- Diğer tanı ve tedavi seçenekleri ve bu seçeneklerin getireceği fayda ve riskler ile hastanın sağlığı üzerindeki muhtemel etkileri,
- Muhtemel komplikasyonları,
- Reddetme durumunda ortaya çıkabilecek muhtemel fayda ve riskleri,
- Kullanılacak ilaçların önemli özellikleri,
- Sağlığı için kritik olan yaşam tarzı önerileri,
- Gerektiğinde aynı konuda tıbbî yardıma nasıl ulaşabileceği, hususlarında bilgi verilir.
- Türk Radyasyon Onkolojisi Derneği tarafından spesifik bölgeler için hazırlanmış içerik ve kapsam konusunda bilgilendirme sunan aydınlatılmış onam formları hazırlanmıştır.
- Medikal görüntüleme teknikleri ile oluşan radyasyon Amerika Birleşik Devletleri'nde halkın maruz kaldığı radyasyonun yarısından sorumlu olduğu belirtilmektedir
- Düşükte olsa radyasyon maruziyeti ile sonuçlanan her tetkik kanser riskinde artışa sebep olmaktadır. Bu nedenle tanı ve takipte istenilen her tetkikin bir temeli olmalı ve takiplerde sık sık değil gerektiğinde tetkik uygulanmalıdır. Bu sebepten dolayı her istenilen radyolojik tetkikten aydınlatılmış onam formu alınmalıdır.
- Nükleer tıp uygulamaları sırasında Miyokart perfüzyon çalışmaları yapılan hastalar en erken 3-4 saat, PET/BT uygulaması yapılan hastalar 2 saat içerisinde servislerine gönderilmektedirler. Radyasyon güvenliği konusunda gerekli eğitim ve uyarılar hasta ve hasta yakınlarına, radyasyon görevlisi olmayan hastane çalışanlarına mutlaka yazılı ve sözlü olarak yapılmalıdır.

KAYNAKLAR

1. Sema Yılmaz Rakıcı. Dünden Bugüne Onkoloji Hastalarının Bilgilendirilmesinde Değişiklikler. Mertsoylu, Ali Murat Sedef Editör(ler). Onkolojide Destek Tedaviler. Akademisyen yayınevi. Ankara: 2019: 217-227. <https://doi.org/10.37609/akya.325>.
2. Goldberg R.J. Disclosure of information to adult cancer patients: issues and update *J Clin Oncol.* 1984; 2(8); 948-955.
3. Özalpan, A.(2001). Temel Radyobioloji. 1. Basım.(1-218). İstanbul: Haliç Üniversitesi Yayınları.
4. Ozasa K, Shimizu Y, Suyama A, et al.Studies of the mortality of atomicbombsurvivors, Report 14, 1950-2003: an overview of cancer and noncancerdiseases. *Radiat Res.* 2012;177(3);229-43.
5. Steel,GG. (1997). The Significance of Radiobiology for Radiotherapy. In; Steel GG (Ed.). Basic Clinical Radiobiology. (1-7). New York: Co-published in the USA by Oxford University Pres.
6. AA Edwards and DC Lloyd. Risksfromionising radiation: deterministiceffects. *Journal of RadiologicalProtection*,1998; 18(3); 175.
7. Zeyrek, C. İyonize radyasyon uygulamaları için güvenlik ve korunmaya yönelik genel kavramlar. Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi. 2013; 17(3); 1-9.

8. Çakmut, ÖY.(2003) Tıbbi Müdahaleye Rızanın Ceza Hukuku Açısından İncelenmesi. 1st ed. (55- 77.).İstanbul: Seçkin Yayıncılık.
9. Bayraktar, K. (1972) Hekimin Tedavi Nedeniyle Cezaî Sorumluluğu, (3-148.). İstanbul: Sermet Matbaası.
10. Özcan, Fl. (2008) Tıbbi müdahalede aydınlatılmış onam. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Hukuk Anabilim Dalı Özel Hukuk Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi İstanbul.
11. WMA Declaration of Lisbon on the Rights of the Patient. Erişim Tarihi: 23.06.2011.<http://www.wma.net/en/30publications/10policies/l4/index.html>
12. A Declaration on the Promotion of Patients' Rights in Europa; European Consultation on the Rights of Patients, Amsterdam 28-30 March 1994. Erişim Tarihi: 23.06.2011. http://www.who.int/genomics/public/eu_declaration1994.pdf
13. - WMA Declaration of Lisbon on the Rights of the Patient. Erişim Tarihi: 23.06.2011.<http://www.wma.net/en/30publications/10policies/l4/index.html>)
14. European Charter Of Patients' Rights, Rome, November 2002. Erişim Tarihi: 23.06.2011. http://ec.europa.eu/health/ph_overview/co_operation/mobility/docs/health_services_co108_en.pdf
15. <https://www.saglik.gov.tr/TR,10461/hasta-haklari-yonetmeliği.html>. <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2019/01/20190116.html>.
16. Charles MW. ICRP Publication 103: Recommendations of the ICRP. Oxford University Press; 2008.
17. BEIR VII, Phase 2, 2006: "Health Risks from Exposure to Low Levels of ionizing radiation,
18. www.xrayrisk.com/calculator/calculator.php
19. Türkiye Atom Enerjisi Kurumu Kanunu. Kanun No: 2690. R.G: 13.7.1982/17753.
20. Radyasyon Güvenliği Yönetmeliği. 24.3.2000/23999
21. Radyonüklit Tedavisi Gören Hastaların Taburcu Edilmesine İlişkin Kılavuz. RSGD-KLV-009. TAEK, Ankara, 14 Kasım 2016
22. Mountford PJ, O'Doherty MJ. Exposure of critical groups to nuclear medicine patients. *Appl Radiat Isot* 1999;50:89-111.
23. Bartlett ML. Estimated dose from diagnostic nuclear medicine patients to people outside the Nuclear Medicine department. *Radiat Prot Dosimetry* 2013;157:44-52.